

İBNÜLEMİN MAHMUT KEMAL İNAL'IN *YETİM-İ ALİL* HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Examination on Ibnulemin Mahmut Kemal Inal's Story Titled Yetim-i Alil

İsmail Alperen BİÇER*

ÖZ: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, her ne kadar biyografi ve monografi türünde kaleme aldığı eserlerle tanınsa da edebiyat âlemine şiirle intisap etmiş, hikâye ve roman denemeleri kaleme almış, süreli yayınlarda faaliyet göstermiş bir şahsiyettir. Ancak onun bir biyografi yazarı olarak elde ettiği haklı şöhret ve mazhar olduğu ilgi diğer pek çok eserinin gölgede kalmasına neden olmuştur. *Resimli Gazete*'de yayımlanan *Yetim-i Alil* başlıklı hikâye de bu eserlerinden biridir. Ahlak, merhamet ve riyakârlık kavramlarına yapılan vurguyla dikkat çeken bu hikâyenin konusu, babasını kaybeden bir çocuğun içinde bulunduğu acıklı durum ve yardım arayışıdır. Birinci tekil anlatıcının bakış açısıyla kurulan bu edebî metin ile hikâye türünün Tanzimat döneminde görülen ilk örnekleri arasında kurgu, içerik, dil ve üslup özellikleri bakımından benzerlikler söz konusudur. Metin tahlili yönteminin kullanıldığı bu çalışma, *Yetim-i Alil* başlıklı hikâyeyi yapı, içerik, dil ve üslup özellikleri bakımından incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışma, hikâyenin yeni yazıya çevrilmiş hâlini de ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, hikâye, *Yetim-i Alil*, inceleme, metin aktarma

ABSTRACT: Although Ibnulemin Mahmut Kemal Inal is known for his works in the genre of biography and monograph, he is a literary figure who has joined the literary world with poetry, wrote stories and novels, and worked in periodicals. However, his rightful reputation as a biographer and the attention he had earned have overshadowed many of his other works. The story titled *Yetim-i Alil* published in *Resimli Gazete* is one of these works. Drawing attention with the emphasis on the concepts of morality, compassion and hypocrisy, the subject of this story is the tragic situation of a child who lost his father and the search for help. There are similarities in terms of fiction, content, language and style between this literary text, which was established with the point of view of the first singular narrator, and the first examples of the story genre seen in the Tanzimat period. This study, in which text analysis method is used, aims to examine the story titled *Yetim-i Alil* in terms of structure, content, language and style features. In addition, this work includes the transcription of the story.

* Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi, Uygulama ve Araştırma Merkezi, Meşelik Kampüsü/Eskişehir, iabicer@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2207-1083

Geliş Tarihi / Received: 06.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 09.03.2021

Yayın Tarihi / Published: 30.07.2021

Keywords: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, story, *Yetim-i Âlil*, examination, textual transcription

Giriş

Edebiyat tarihinde öyle şahsiyetler vardır ki hayattayken olduğu gibi ölümlerinden sonra da öne çıkan yönleriyle, belirgin vasıflarıyla ve eserleriyle anılırlar. Söz gelimi Şinasi, edebiyat ve düşünce alanlarında getirdiği yeniliklerle; Abdülhak Hamit Tarhan şiirdeki kudretiyle; Halit Ziya roman türündeki başarısıyla tanınır. O kadar ki edebî şahsiyetlerin öne çıkan yönleri ve bazı eserleri, onların diğer yönlerini gölgede bırakır. Pek çok türde eser vermesine rağmen Necip Fazıl Kısakürek *Kaldırımlar* şiiriyle, Sezai Karakoç *Monna Rosa* ile anılırken Mithat Cemal Kuntay *Üç İstanbul* romanıyla anılır. Edebî kişiliğin kazandığı bu haklı şöhret, kuşkusuz eserin kaleme alındığı dönemde uyandırdığı estetik zevk ve beğeniyle ilgili olduğu kadar edebiyat araştırmacılarının dikkatiyle de ilgilidir. Edebiyat hayatına şiirle intisap eden, hikâye ve roman kaleme alan, dönemin süreli yayınlarında edebî ve fikrî yazılar yazan İbnülemin Mahmut Kemal İnal (d. 17 Kasım 1871 - v. 27 Mayıs 1957) da tezkire, biyografi ve monografi türlerindeki kudretiyle şöhret sahibi olmuş; elde ettiği bu şöhret ise onun diğer eserlerini gölgede bırakmıştır. *Mevzun Sözler* adıyla bir araya getirdiği şiir defterinin akıbetindeki bilinmezlik, hikâye ve roman türündeki eserlerine ve süreli yayınlardaki yazılarına dair yapılan çalışmaların akameti edebiyat araştırmacılarının ihmali de gözler önüne seren vakıalardır.

İbnülemin, 1895 ve 1898 yılları arasında kaleme aldığı *Sabîh*, *Bir Yetimin Sergüzeşti* ve *Rahşan* adlı romanlarını *Asır* gazetesinde ve *Mütalaa* dergisinde tefrika olarak neşretmiş; bu eserlerden ise yalnızca *Sabîh* kitap olarak yayımlanmıştır. Devam eden yıllarda *Resimli Gazete*'de hikâyeler ve denemeler yayımlanan İbnülemin, zamanla bu türdeki faaliyetlerine son vermiş ve daha ziyade biyografi çalışmalarına yoğunlaşmıştır. Ömer Faruk Akün'ün kaleminden çıkan ansiklopedi maddesiyle birlikte İbnülemin'in romanlarına dair yapılan iki çalışma dikkat çekicidir. Şemsettin Şeker tarafından yapılan bu çalışmaların ilki bir yüksek lisans tezi, ikincisi ise bu çalışmadan hareketle oluşturulan bir makaledir (Akün, 2000; Şeker, 2009; Şeker, 2012).

Sabîh adlı roman, “üstün meziyetleriyle Halife Velid b. Abdülmelik'in gözdesi olan Sabîh'in yüksek bir vazife verilip yanına gönderildiği Horasan Valisi Kuteybe b. Müslim'in Asya içindeki fetihlerine katılarak gösterdiği büyük yararlılıklarla süren maceralarını ve ideal yolunda başına gelenleri anlatır” (Akün, 2000: 253). Ayrıca romanın başkişisi Sabîh ile İbnülemin

arasında “ahlâkî ve fikrî bakımdan benzerlikler” söz konusudur (Akün, 2000: 253). İbnülemin'in, Namık Kemal'in *Cezmi* adlı romanına öykünerek kaleme aldığı bu eserin öne çıkan yönü “Türkistan coğrafyasının İslamlaşma sürecini ele alması” (Şeker, 2012: 198) ile İslam'ın “Türkçülüğün muhtevasını belirleyen muharrik unsur” olarak düşünülmesidir (Şeker, 2012: 199).

Bir Yetimin Sergüzeşti adlı romanda “yetim bir çocuğun akrabaları tarafından ellerinden her şeyi alınarak annesiyle birlikte sefalet içinde sürüklenirken iyiliksever bir insanın onlara sahip çıkması ile nasıl mesut bir hayata kavuştukları hissî sahneler içinden çok dokunaklı bir tarzda nakledilir” (Akün, 2000: 253). Eserin muhtevası, kaleme alındığı döneme ait diğer eserler de göz önünde bulundurularak incelendiğinde benzer konunun, yani yetim çocukların başından geçen hadiselerin edebî metinlerde sıklıkla işlendiği görülür. Zira roman, ‘93 Harbi’ olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın acılarının henüz çok taze olduğu dönemde neşredilmiştir. Yaşanan bu hadiseye, acılara ve kayıplara kayıtsız kalamayan şair ve yazarlar, eserlerinde yetim çocukların içinde buldukları durumu ele almışlardır.

Rahşan adlı roman ise “sadece zenginliğe değer veren bir anne ve babanın kızları Rahşan'ı sevdiğinden vazgeçirtip paralı biriyle evlenmeye zorlamalarının nasıl bir son getirdiğini çok acıklı sahneler içinden hikâye eder” (Akün, 2000: 253). Romanda işlenen ‘zoraki evlilik’ konusu, on dokuzuncu asırda, özellikle Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* adlı eseriyle birlikte sıklıkla işlenen bir konu olmuştur. Ayrıca romanın bir başka hususiyeti ise yazarın hayatından izler taşıması ve bazı otobiyografik unsurlar barındırmasıdır. Zira romanda İbnülemin'in, “Sadrazam Said Paşa'nın kızı ile evlenme ümitlerinin derin bir hayal kırıklığı ile sona erişinden gelme iç sızısı kendini hissettirmektedir” (Akün, 2000: 253).

İbnülemin'in romanları hem içerik hem de dil ve üslup özellikleri bakımından bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, yayın tarihleri itibariyle Servet-i Fünûn Dönemi'ne denk gelmelerine rağmen türün Tanzimat Dönemi'ndeki ilk örnekleriyle olan benzerlikleri fark edilir. Gerçekten de İbnülemin, dönemin belirgin hususiyeti olan tarih ve edebiyat münasebetine bir tarihî romanla dikkat çekmiş; yaşanan hadiselerin acı kayıplarını yetim bir çocuk üzerinden dile getirmiş ve ‘zoraki evlilik’ konusunu romanlarında işlemiştir. Tüm bunları yaparken de dili ve edebiyatı ‘toplumsal fayda’ sağlama aracı olarak kullanmıştır. Nitekim on dokuzuncu asrın sadece edebiyatta değil, hayatın her alanında temel beklentisi *faydadır*.

Hiç şüphe yok ki devletin hayatta kalabilme mücadelesi fikir ve edebiyat adamlarının, dili ve edebiyatı modernleşme ve toplumsal bilincin tesis edilmesi yolunda bir araç olarak görmesine neden olmuştur. Bu yüzden türün ilk örneklerinde olduğu gibi İbnülemin'in romanlarında da

“aranacak şey esasen kendi estetik sınırları içerisinde roman değil, muhiti, muhitindeki şahıslar, cemiyet ve fikirleridir. Romanları, bunları duyurmaya yarayan bir vasıtaadır. O, bu anlayıştan hareketle romanlarını ortaya koymuştur. Romanlarında genel olarak İslâm birliği ve ahlâkını, İslâmiyet'i yaymak için gerçekleştirilen fetihleri, yanlış evliliğin yol açtığı sorunları ve o devirde çok yaygın bir tema olan yetimlik meselesini idealize ettiği şahıslar etrafında ifade etmiştir” (Şeker, 2012: 218).

İbnülemin, 1895 yılından sonra tefrika hâlinde yayımladığı bu üç romanın ardından *Yetim-i Alil* başlıklı bir hikâye kaleme almış ve bu metin 1313/1898 yılında *Resimli Gazete*'de neşredilmiştir.¹ İbnülemin'in *Yetim-i Alil* başlıklı hikâyesini yapı, içerik, dil ve üslup özellikleri bakımından incelemeyi amaçlayan bu çalışma, söz konusu hikâyenin bugünkü harflere aktarılmış şeklini de ihtiva etmektedir.

Metin Aktarımında İzlenen Yöntem

Yetim-i Alil başlıklı metnin aktarımında çeviri yazı/transkripsiyon sistemi kullanılmamıştır. Okuma kolaylığı gaye edinildiği için günümüz Türkçesine bağlı kalınmıştır. Söz gelimi metinde *kanbur* şeklinde yazılan kelime, bugünkü kullanımına uygun olarak *kambur* şeklinde yazılmıştır. Bugün Türk Dil Kurumunun belirlediği kurallara göre yazılan sözcüklerde düzeltme işareti (^) gösterilmemiştir; ancak bu kural dışında kalan kelimeler ile Arapça ve Farsça tamlamalarda uzun ünlüler düzeltme işaretiyle gösterilmiştir. Noktalama hususunda ise büyük ölçüde bugünkü kullanıma bağlı kalınmış; yazarın iki çizgi arasına aldığı ifadeler, vurguya dikkat çekmek maksadıyla korunmuştur.

Yapı Unsurları Bakımından *Yetim-i Alil*

Yetim-i Alil başlıklı hikâyenin konusu, en genel ifadeyle babasını kaybeden bir çocuğun içinde bulunduğu çaresizlik ve acıklı durum olarak tarif edilebilir. Hikâyenin olay örgüsü/kurgusu da bu konu etrafında inşa edilir. Babasını kaybeden çocuk, 'bir gün' anlatıcının iş yerine gelir ve elinde bir 'varakpare' vardır. Önce dilenci zannedilen çocuğa, orada

¹ *Resimli Gazete*'nin 64 numaralı nüshasında çıkan *Yetim-i Alil* başlıklı hikâyenin yayın tarihi Hicri, Rumi ve Miladi olmak üzere sırasıyla şöyledir: 10 Şevval 1315, 19 Şubat 1313, 3 Mart 1898. Metin içi kaynak gösteriminde, araştırmacıların kaynağa ulaşabilmelerini kolaylaştırmak adına hikâyenin yayın tarihi “Rumi/Miladi” şeklinde gösterilmiştir.

bulunanlar sadaka vermeye niyetlenirler. Ancak çocuk ‘lisan-ı hâl’ ile dilenci olmadığını anlatır; elindeki kâğıt parçasını anlatıcıya uzatır. Bu kâğıt parçasında çocuğun babasının dün gece vefat ettiği ve paraya ihtiyaçları olduğu yazmaktadır. Kâğıt parçasındaki ‘üç beş satır’ yazıyı okuyan anlatıcı, çocuğun elindeki kâğıda “en sûzişli mersiyelere de gıpta-resân olacak derecede bir edâ-yı hüzn-âmiz ile” yazılan notu yazan kişinin neden gelmediğini sorgular (İnal, 1313/1898: 764). Sonrasında ise *ahlak*, *merhamet*, *samimiyet*, *riyakârlık* ve *menfaat* kavramlarına dair düşünce ve kanaatlerini dile getirir. Hikâyenin sonunda ‘yetim çocuk’ orada bulunanlardan birinin refakatiyle ayrılır ve evine gider. Anlatıcının dalgınlığını fark eden bir arkadaşı, Tanrı’nın kullarının rızıklarını “ukûl-u beşeriyenin ihata edemeyeceği bir surette” temin ettiğini hatırlatır; yetim çocuğun gelecekte nasıl “temin-i maişet” edeceğini düşünmenin ‘haddi aşmak’ olduğunu ifade eder (İnal, 1313/1898: 765).

Ana hatlarıyla olay örgüsü özetlenen *Yetim-i Alil* başlıklı hikâye birinci tekil/ben anlatıcının bakış açısıyla inşa edilmiştir. Hikâye, babasını kaybeden çocuğun, anlatıcının “mevki-i memuriyetine” gelmesiyle başlar. Anlatıcı, karşısındaki çocuğu önce fiziksel özellikleriyle tanıtır:

“Bir gün mevki-i memuriyetimde bulunuyordum. Odadan içeri kambur bir çocuk girdi ki mahzun çehresi, nemnâk gözleri bu biçare mahlûkun timsâl-i yeis olduğuna şüphe bırakmazdı. Siması on dört on beş yaşlarında bulunduğunu söylerdi. Vücudu ise bu ucubeyi ancak dört beş yaşında gösterirdi. Pejmürde kıyafeti cism-i perişanıyla mütenasip idi” (İnal, 1313/1898: 764).

Hikâyede anlatıcı ve yetim çocuk dışında, her ne kadar isimlendirilip tanıtılmasalar da başka kişiler de vardır. Bunlar, anlatıcının iş yerinde bulunanlar ile çocuğun elindeki ‘ilmühaberi’ yazan kişidir. Anlatıcı, çocuğun elindeki ‘ilmühaberi’ yazan kişiyi önce merhametsizlikle suçlar; onu, kendisi ‘müteessir’ olmadan başkalarını ‘müteessir’ etmeye, kendi ağlamadan başkalarını ağlatmaya çalışan bir “riyakâr” olarak görür. Ancak devam eden satırlarda anlatıcı, bu düşüncesinin “sakîm” olduğunu itiraf eder ve en katı yürekleri dahi müteessir edecek kabiliyeti haiz o ‘ilmühaberi’ yazmanın da “nazar-ı şefkati celb etmek” için yeterli olacağını dile getirir (İnal, 1313/1898: 765).

Bir edebî tür olarak hikâye, yapı itibarıyla zaman ve mekân unsurlarını da ihtiva eder. Ancak ifade etmek gerekir ki sözü edilen bu yapı unsurları *Yetim-i Alil* başlıklı hikâyede belirgin bir biçimde ele alınmamış; belirgin vasıflarıyla tasvir edilmemiştir. Hikâyenin zamanı “bir gün” ifadesiyle

kaydedilmiş; olayın geçtiği mekân ise “mevki-i memuriyet” ile sınırlı tutulmuştur (İnal, 1313/1898: 764).

İçerik Özellikleri Bakımından *Yetim-i Alil*

Yetim-i Alil başlıklı hikâyede konu olarak ele alınan ‘babasız/yetim kalma’ durumu, tarihi savaşlarla dolu olan bir milletin edebî geleneğinde sıklıkla ele alınan bir konu olmuştur. İbnülemin’in, yukarıda da işaret edildiği gibi bu konuda kaleme aldığı başka bir eseri daha vardır. *Bir Yetimin Sergüzeşti* ve *Yetim-i Alil* adlı eserlerin yayımlandığı dönem, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nı takip eden yıllara denk gelmektedir. Bu bağlamda toplumun yaşadıklarını ve içinde bulunduğu durumu, o toplumun bir ferdi olarak müşahede eden İbnülemin, eserlerine konu olarak seçmiştir. Ancak ifade etmek gerekir ki “bir kurgu eserinin gerçekliği [...] kaçınılmaz veya öncelikli olarak hikâyenin cereyan ettiği döneme ait şartların, ayrıntıların veya o dönemde sık görülen, yapılan şeylerin tam gerçekliği değildir” (Wellek-Warren, 2011: 248). Esasında İbnülemin’in bu edebî metni kurma gerekçesi de tarihî bir gerçekliği bütün ciddiyetiyle okuyucuya aktarmanın ötesinde, memlekette olup biten hadiseleri, bir çocuğun içinde bulunduğu durum üzerinden estetik işlevle dile dökmektir. Bunu yaparken de tıpkı Tanzimat döneminin öncü isimleri gibi dili ve edebiyatı sosyal fayda sağlama aracı olarak gördüğü için *ahlak*, *merhamet*, *samimiyet*, *riyakârlık* ve *menfaat* kavramlarına dair düşünce ve kanaatlerini okuyucuyla paylaşmıştır.

İbnülemin’in, edebî metnin akışı içinde şahsi fikirlerini dile getiren ve bir anlatma problemi olarak ‘araya giren’ müdahaleci tavrı da türün ilk örneklerinde görülen bir hususiyettir. Zira bu dönemin yazarları için “önemli olan iyi bir roman yazmak değil, kendi fikirlerini roman yoluyla okuyucuya aktarmaktır” (Esen, 2012: 103). *Yetim-i Alil* hikâyesinde anlatıcının, dolayısıyla İbnülemin’in sesinin duyulduğu, fikirlerinin kaydedildiği satırlar mevcuttur: “[...] ben şu itikattayım ki insan cidden müteessir olmayınca gerçekten ağlayamaz. Yüz kalbin âyinesidir. Sürur ve kederin membaı da kalptir. Kalp cerîhadâr olmayınca gözlerden kanlı yaş akmaz. Bir kâse dolmayınca taşmaz” (İnal, 1313/1898: 764).

Birinci tekil/ben anlatıcının bakış açısıyla kurulan bu hikâyede anlatılanlar “bazen acındırıcı (dramatik) birer monologdur, bazen de azap çeken bir ruhun vicdanını rahatlatmak için yazdığı açık itiraflardır” (Wellek-Warren, 2012: 261). Söz gelimi yetim çocuğun içinde bulunduğu durum, okuyucuda derin bir acıma hissi uyandırmak amacıyla dramatik bir biçimde anlatılır:

“Kulüb-ı rakîka erbabını girye-senc tesir eden bu kambur çocuk, arkadaşlarımızdan (.....) Efendi'nin² oğlu imiş. Babası dün gece terk-i dağdağa-yı kâinat etmiş. Cenazesini kaldırmak için para lazım. Bir zevcesiyle bir kambur evladından başka kimsesi olmayan, ömrü sefaletle, zaruretle geçen müteveffa rahat döşegine uzandığı hâlde yine rahattan bînasip kalmış. Ailesiyle beraber bir ehl-i hayrın lütuf u keremine intizar ediyor. Cism-i bîrûhunu hâk-i siyâha tevdi etmek için para lazım. Muhtâc-ı muâvenet olan alil evlat, o meyt-i pâ-bercâ babasına muavenet etmek için buraya koşmuş” (İnal, 1313/1898: 764).

Hikâyenin son satırları ise anlatıcının ‘vicdanını rahatlatmak için’ duyduğu inancın gücünü ve Tanrı’ya teslimiyetini göstermesi bakımından dikkate değerdir:

“Ben sâika-yı tesirle vakf-ı istiğrâk olduğum sırada bir refik-i basîr dedi ki: ‘Ah var, o ah ki cev-v-i havada, zîr ü zemînde kar-ı deryâda bulunan milyarlarla mahlûkatının bir katre kan içinde milyonlarla huveynâtın cism-i câmid meyt-i müteharrîk denilebilecek mertebede alil’ül-vücûd olan kullarının rızkını -ukûl-u beşeriyenin ihata edemeyeceği bir surette- temin buyurmuştur. Ahlâk-ı ilâhîyesiyle tahalluk etmiş bir zil-ı zalîli var. Her dakika aceze-i ibâdın imdadına yetişiyor. Cihân-ı insaniyeti sabah-ı haşre kadar mediha-hân mehmedet edecek derecede eltâf-ı hüda pesendânede bulunuyor’. Artık bu yetim-i alilin atide nasıl temin-i mâişet edeceğini düşünmek bizim haddimizin fevkindedir” (İnal, 1313/1898: 765).

Tüm bu anlatımlardan sonra eklemek gerekir ki Ömer Faruk Akün’ün “merhamet duygusunu işleyen hikâye” (Akün, 2000: 253) olarak tavsif ettiği *Yetim-i Alil* başlıklı metin, şahıs kadrosu, olay örgüsü, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı gibi yapı unsurları bakımından tam bir hikâye kurgusuna sahip değildir. Ancak “[hikâyelerinde] romanlarında, kendi içinde muvaffakiyet sergilemiş olmasına rağmen, Türk romanının Ahmet Hamdi Tanpınar’la ulaştığı merhaleyi nazar-ı itibara alırsak, onun roman ve hikâyelerinin iyi birer deneme olduğunu söyleyebiliriz” (Şeker, 2012: 218).

Dil ve Üslup Özellikleri Bakımından *Yetim-i Alil*

Edebî eseri yapı ve içerik bakımından ele alan edebiyat incelemesi, eserin dil ve üslup özelliklerinin incelenmesini de gerekli kılar. Zira edebî eserde kullanılan dilin, hem yazarın diğer eserlerindeki dilin kullanımıyla hem de o dönemin dil anlayışıyla mukayeseli olarak incelemek kuşkusuz eserin edebî değerini ortaya koymak bakımından önemlidir.

“Üslup tahlilinde ilk adım; ses tekrarları, devrik cümleler, cümleciklerin birbirini içine alan hiyerarşik kuruluşu gibi sapmaları gözlemlemek ve yine vurgulama veya açıklık sağlama veya bunun ziddini yapma – estetik gerekçelerle

² Çocuğun babasının adı, yazar tarafından gizli tutularak “(.....)” şeklinde kaydedilmiştir.

açık seçik olanı bulanık veya belirsiz hâle getirme- gibi estetik bir işleve hizmet etmesi gereken her şeyi gözlemek olacaktır” (Wellek-Warren, 2012: 206).

Yetîm-i Alîl başlıklı hikâye, birtakım kusurlarına ve anlatma problemlerine rağmen dilin incelikleriyle kullanıldığı bir edebî metindir. Bu bağlamda yazarın dili kullanma ve ifade kabiliyetini, kelime dağarcığını ve seçimlerini, cümle kurma tarzını, eserin kaleme alındığı dönemin dil anlayışını göz önünde bulundurarak bir üslup incelemesi yapmak mümkündür. İfade etmek gerekir ki *Yetîm-i Alîl* hikâyesinin yayımlandığı tarih Servet-i Fünûn (1896-1901) Dönemi'nin başladığı yıllara denk gelmektedir. Buna mukabil hikâyenin dil ve üslup özellikleri ise Tanzimat (1860-1895) dönemine aittir. Bu durum kuşkusuz dilde ve edebiyatta yaşanan değişmelerin bir anda olmadığını, sürece yayıldığını ve bir geçiş dönemine ihtiyaç duyduğunu göstermesi bakımından önem arz eder. Bilindiği gibi Servet-i Fünûn Dönemi'nde daha sanatlı, külfetli ve kapalı bir anlatım benimsenmişken Tanzimat Dönemi'nde daha sade, yalın ve anlaşılır bir anlatım tarzı benimsenmiş; her iki dönemde de edebî şahsiyetlerin kelime seçimleri ve cümle kurma biçimleri benimsedikleri anlatım tarzına göre şekillenmiştir.

Yazarın edebiyattan beklentisinin 'fayda' olması, *Yetîm-i Alîl*'de sade, yalın ve anlaşılır bir dil ve anlatım tarzını tercih etmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda yazarın kelime seçimleri büyük ölçüde yaşayan dile aittir. Buna mukabil hikâyede Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalara da dikkat çekici miktarda yer verilmiştir. Daha çok tasvir cümlelerinde göze çarpan bu kelime ve tamlamalar yazarın her iki dile olan ilgisini ve hâkimiyetini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ayrıca belirtmek gerekir ki metinde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların dikkat çeken miktarı ile 'mevki-i memuriyetinde' bulunan anlatıcının konumu arasında bir münasebet vardır. Anlaşıyor ki İbnülemin, hikâyenin anlatıcısını mesleğine uygun bir belagatle konuşurmak istemektedir. Metinde yer verilen Arapça ve Farsça tamlamalar kendi aralarında mukayese edildiğinde Farsça olanların miktar bakımından fazlalığı göze çarpmaktadır. Ancak metinde geçen Arapça tamlamalar ise şunlardan ibarettir: *garîb'ül-manzar*, *alîl'ül-vücûd*, *alelekser*, *alelhusus*.

Hikâyede kullanılan kelime ve tamlamalar gibi cümleler de gerek türleri gerek yapıları bakımından çeşitlilik gösterir. Yazar hikâyesinde isim cümlelerine nazaran fiil cümlelerine daha çok yer vermiş; her iki türdeki cümleleri de anlam bakımından olumlu ve olumsuz şekillerde kurmuştur. Ayrıca okuyucuyu derin hislerle düşünmeye sevk eden satırlarda soru

cümlelerinden istifade etmiştir. Hikâye cümle düzeyinde incelendiğinde yazarın tercihinin kısa cümlelerden yana olduğu görülür:

“Zavallı çocuk, o biçare alil’ül-vücûd dest-i raşedâriyla hüzzâra selam verdi. Hâline bakanlar bunu dilenci zannederek selamına mukabil sadaka vermeye kalkıştılar.

Lisân-ı hâl ile dilenci olmadığını anlattı. Sol elinde tuttuğu bir varakpareyi uzattı. Derakap –mahzen-i devâhî olan- sinesinden eski bir mendil çıkararak yüzüne tuttu.

Uzattığı varakparede üç beş satır yazı vardı. Bu satırlar belanın misâl-i müşahhası idi” (İnal, 1313/1898: 764).

Ancak yazarın, kullanım sıklığıyla dikkat çeken *ki* bağlacıyla kurduğu uzun cümleler de vardır:

“Vâkıâ bazı memleketlerde ölümler için ücretle tutulan nevha-gerler o kadar tesir gösteriyorlar ki rikkat-ı kalbiyelerine, tesirlerinin ciddiyetine insan inanıyor.

Ne riyâpîşeler var ki dakikada bin renge girerek halkın gözünü boyamak, bu suretle menfaat-i zâtiyesini istihsal etmek için yalnız gözyaşı dökmekle değil, saçını başını yolmakla da teskin-i tesir edemez” (İnal, 1313/1898: 764).

“Ah var, o ah ki cev-v-i havada, zîr ü zemînde kar-ı deryâda bulunan milyarlarla mahlûkatının bir katre kan içinde milyonlarla huveynâtın cism-i câmid meyt-i müteharrik denilebilecek mertebede alil’ül-vücûd olan kullarının rızkını - ukûl-u beşeriyenin ihata edemeyeceği bir surette- temin buyurmuştur” (İnal, 1313/1898: 765).

Dil ve üslup özelliklerine dair yapılan tüm bu açıklamalardan sonra söyleyebiliriz ki İbnülemin, hem anlatımı güçlendirmek hem de eserine edebî bir değer kazandırmak amacıyla dilin imkânlarından azami ölçüde yararlanmış; dönemin dil ve edebiyat anlayışına uygun bir biçimde sade, yalın bir anlatım tarzını benimsemiştir. Ancak Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları kullanmaktan da kaçınmamıştır. Her ne kadar yetim bir çocuğun içinde bulunduğu ‘durumu’ anlatmış olsa da fiil cümleleri kullanmayı tercih etmiş; okuyucuyu düşünmeye sevk etmek gayesiyle de soru cümlelerine yer vermiştir.

Sonuç

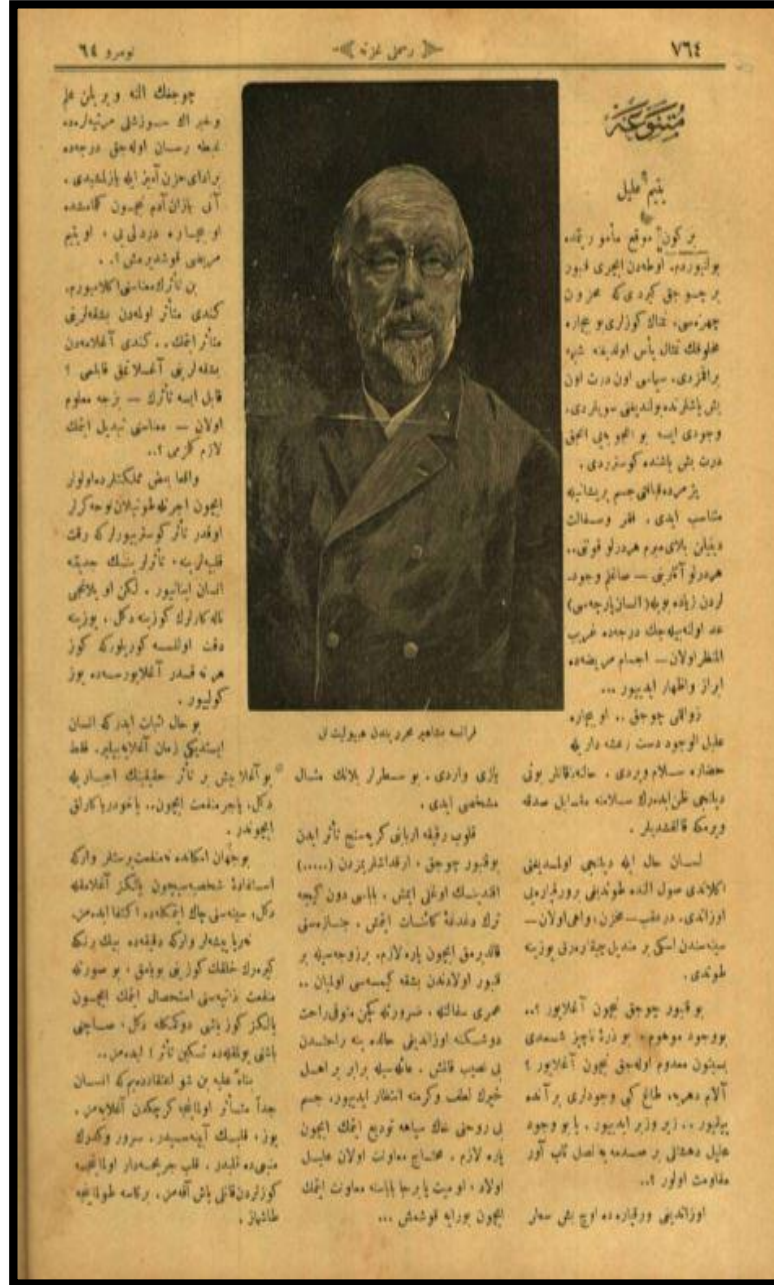
Biyografi ve monografi türündeki eserleriyle dikkatleri üzerine çeken ve bu bağlamda haklı bir şöhretin sahibi olan İbnülemin Mahmut Kemal İnal, şiirle ilgilenmiş, hikâye ve roman denemeleri yapmış, süreli yayınlarda yazıları yayımlamış çok yönlü bir edebî şahsiyettir. Biyografi ve monografi türlerindeki başarısı, onun dönemin güçlü bir biyografi yazarı olarak anılmasını sağlamış; diğer pek çok eserinin ise gölgede kalmasına sebep

olmuştur. *Resimli Gazete*'de yayımlanan *Yetim-i Alil* başlıklı hikâye de söz konusu bu eserlerden biridir. İbnülemin'in, yetim bir çocuğun içinde bulunduğu çaresizliği ve acıklı durumu anlattığı bu metin, yapı unsurları bakımından kâmil manada bir hikâye kurgusuna sahip değildir. Metinde isimlendirilmeyen/tanımlanmayan kişilerin varlığı, zaman ve mekân unsurlarındaki muğlaklık, birinci tekil anlatıcının olay akışı içinde araya girerek düşüncelerini dile dökmesi metinde göze çarpan anlatma problemleridir. Bu yönüyle *Yetim-i Alil* başlıklı hikâyenin, türün ilk örnekleriyle olan benzerliği dikkat çekicidir. Tıpkı Tanzimat Dönemi'nin öncü isimleri gibi dili ve edebiyatı sosyal fayda sağlama aracı olarak gören İbnülemin'in *Yetim-i Alil* başlıklı metni kurma gerekçesi, modern anlamda bir hikâye yazmak değil; *ahlak, merhamet, samimiyet, riyakârlık* ve *menfaat* kavramlarına dair fikirlerini dile dökmeaktır.

Hikâyenin yayımlandığı tarihin Servet-i Fünûn Dönemi'ne denk gelmesine rağmen konusu, dil ve üslup özellikleri Tanzimat Dönemi'ne aittir. Bu bağlamda yazar, edebiyattan beklentisine uygun olarak eserinde sade, yalın ve anlaşılır bir dil ve anlatım tarzı benimsemiştir. Yaşayan dile ait kelimeler seçmiş, ancak Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar kullanmaktan da kaçınmamıştır.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk (2000), "İbnülemin Mahmut Kemal İnal", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 249-262.
- ESEN, Nüket (2012), *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İletişim, 3. Baskı, İstanbul.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, (1313, 19 Şubat – 1898, 3 Mart), "Yetim-i Alil", *Resimli Gazete* (64), 764-765.
- ŞEKER, Şemsettin (2012), "İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Romanları Üzerine Bazı Dikkatler", *Türkiyat Mecmuası*, 22, 193-222.
- ŞEKER, Şemsettin (2009), *İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Tarihi Romanı: Sabih*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- WELLEK, Rene-WARREN, Austin (2011), *Edebiyat Teorisi*, Çev. Ö. Faruk Huyugüzel, Dergâh, 1. Baskı, İstanbul.

۷۶۵ رسمی خبیره نومبر ۶۶

أوجود اولان قولاريمك زلفي
— طول بشرهك اعطه ايدم .
ميدجكي بر صورته . — تاين
بيورمشور .

اخلاق آلبه سبه خلق ايش
رطل طلال وار . هر ذوقه مجزا
عادل امدارته بشور . جهان
انساني صاب حشره اهر مدجه
خوان همدت ايدمك درجاده
الطاف خفايساناده برشور .

ارتق بو بيم عليلك آتيدم
تعديل تاين همدت ايدمك
دوشوشوك بزم خدمايزك
فوقشور ...

ان الامه
شور كمال

تأثيرك شدمن برورجه سيده
واردرك آعلامه اقله ساً مانع
اولور . شو حال فصيح ايسه حق
الأكبر موت ايه ختام بدير
اولور .

او علم و خبري — امير
حقيقي ايه — او مرئي بل بالان
آدم باليه نو حكر هكاري . نوحه ك
اولسه قشور چوققدن . باخود
چاره والدمندن انتفاع ايدمده
بولسي اجناس ايدري . حال
چوك آنا اهل اول اوسريه نوسك
هته مرجمت ايش .

اوبه ايسه علم وشير چي بوزي
كوليهكي مانده كوزي آغلا بلندن
ر وياكار ايش كه رفت قلبه سته
عالي افق ايشك ايجون بر قاچ
دلقه جبر نفس ايدرك متاثر
كوزيش ..

فرانسه مشاهير عمر بندهن بلوق الكشاف دره عين

(۶۶) نومبر اولسه مزلون اعتباراً درج
وتيره باللاه شهر (زوالی مستطاد) كتابي
مدرسهك مطالعه نامسي :

زده حكاية
— مانده —

عظمتلرجه مجريه ايه كارت اولان بو
سقيقتي شور ايدمك بر امارتي — بو
شوهه خلق جهته — جلال مرش افكسرين
بجه دوام ايدمده حاكم . بولده كي بولان
هارجه سي هول دوام ايدمده دي . هر دوتو
بازر مدنيه وسطويه جلوهك اولان عصر
كزين حضرت بادشاهده هنگرك بالجهده
بامر شئت وشكر اتيزي زين اين اصلاحات
ونكلاك عصر ايزي جهانك هر كوشه
سنده ارسلان اولغل ارسلان خابلان
عيايي دلاورانسه رفاقهها بخش ايدمكي
شوق وچراغك لسواكي . بولوا . ديقاظه
ايش بيكار كي قواع واستحكامات منجهك
دهسا ايك همولده عسكرك منك حامت
وضوكت شيرانه سنه مقاومت ايدمدهرك
قبضه لشكر . كچه كركي بيدر ن اششار
اين علاومارون اسبشار ايسور ايدمك .

ايشديكي وظيفه بومه ا . . . حيفسا كه زده
بووليدني ايشا ايدمده حيك قدرت بو .
چيساره عليل پيش وپسنده كي صدوقه
دواعين دهه بيوك بر بار بالا اولان حياه
فرت خوان اولور . وقت موجودي گلنجه
اوباز مرجمك آتدن سير بوب چيره ملكده
احتمالي بو . حيات ديشان اواز مشافه
تعديل ايشك ايجون سي ونيره احتياج وار .
معارضه حسابه ايسه سي ونيره مانع هال
اولور .

اوبه ايسه دست سواكي ايجون .
سنوقلرده مولاشسون . اهل خيرك
مرجه صيفسون . رفقه ايشك ديانسون .
چوكاه فهدري بو . زوالی والدمسي
شديك كديسته منج اولسه سيده اولده
كيندگن صكر . بو چاره قشور ناياچي . . .
ن . سائقه تاثره وقت اشراق اولديم
صرده بر رفوق بصير ديدكي : ده اولور
اولمك جو خواهد . . . زور ديمده . . . قهر
درايه بوتان مبارزه هولوفايتك . رقطره
قان ايجنده مليو نوله حوسالته جسم جامده .
ميت متحرك ديهه يجه حكره حريمده عليل .

ايشته شديك متاثر اولمدي دملرده
الساك ايدني هاكمه بوبه سليم اولور . .
شدمي تدبير ايدمدهرك اوصاحب مروت
شيو حركتمده يك احسان ايش . علم
مرجه ايجون بالكر سوزو كافي مكادر .
حاله لزوم وار . انسان وقامت تايف ايدم .
مديكي تاثرات وجدانيه يي — اك بلخ برسان
اولان — انسان حال تايفه ايجان ايدر . .
قلا حالاً نظر شفقتي حساب ايشك
ايجونده — اك قاي پوركارى متاثر ايدم .
بجه حيك رفوق كاز اولان — اولور بر
علم و خبري بوبه بر ييم عليلك اله ورمك
كفايت ايدمك بو حقيقتك آثار حسنه سي
اولكون غايه ظهور ايدني .

چومني يانه رفوق اولسان ذات ايه
كيدني . واسفاهك ايك خيال حزني پيش
نظر مدن كيدني . بدر بلكه نيوت ايدمسي . .
عن الحصوص عارضه جدانيه سي حيره خلق
كي استغناقي ده ظلمت ايجنده كوزن
اوجاره بيمك ماوس چهره سي كولهرك .
حك . مزون كوكي سوبندره حيك اساني
استحصال ايشك انسانك بزره نوسين

Metin Yetim-i Alil

Bir gün mevki-i memuriyetimde bulunuyordum. Odadan içeri kambur bir çocuk girdi ki mahzun çehresi, nemnâk gözleri bu biçare mahlûkun timsâl-i yeis olduğuna şüphe bırakmazdı. Siması on dört on beş yaşlarında bulunduğunu söylerdi. Vücudu ise bu ucubeyi ancak dört beş yaşında gösterirdi.

Pejmürde kıyafeti cism-i perişanıyla mütenasip idi. Fakr u sefalet denilen belâ-yı mübrim her türlü kuvvetini, her türlü âsârını, -sağlam vücutlardan ziyade böyle (insan parçası) addolunabilecek derecede garîb'ül-manzar olan-ecsâm-ı marîzede ibraz ve izhar ediyor...

Zavallı çocuk, o biçare alil'ül-vücûd dest-i raşedâriyla hüzzâra selam verdi. Hâline bakanlar bunu dilenci zannederek selamina mukabil sadaka vermeye kalkıştılar.

Lisân-ı hâl ile dilenci olmadığını anlattı. Sol elinde tuttuğu bir varakpareyi uzattı. Derakap –mahzen-i devâhî olan- sinesinden eski bir mendil çıkararak yüzüne tuttu.

Bu kambur çocuk niçin ağlıyor? Bu vücûd-u mevhûm, bu zerre-i nâçiz şimdi büsbütün madûm olacak, niçin ağlıyor? Âlâm-ı dehriye dağ gibi vücutları bir anda yıkıyor. Zîrûzeber ediyor. Ya bu vücûd-u alil dehşetli bir sadmeye nasıl tâb-âver mukavemet olur?

Uzattığı varakparede üç beş satır yazı vardı. Bu satırlar belanın misâl-i müşahhası idi.

Kulûb-ı rakîka erbabını girye-senc tesir eden bu kambur çocuk, arkadaşlarımızdan (.....) Efendi'nin oğlu imiş. Babası dün gece terk-i dağdağa-yı kâinat etmiş. Cenazesini kaldırmak için para lazım. Bir zevcesiyle bir kambur evladından başka kimsesi olmayan, ömrü sefaletle, zaruretle geçen müteveffa rahat dōşeğine uzandığı hâlde yine rahattan binasip kalmış. Ailesiyle beraber bir ehl-i hayrın lütuf u keremine intizar ediyor. Cism-i bîrûhunu hâk-i siyâha tevdi etmek için para lazım. Muhtâc-ı muâvenet olan alil evlat, o meyt-i pâ-bercâ babasına muavenet etmek için buraya koşmuş...

Çocuğun eline verilen ilmühaber en sûzişli mersiyelere de gıpta-resân olacak derecede bir edâ-yı hüzn-âmiz ile yazılmıştı. Onu yazan âdem niçin gelmemiş de o biçare dertliyi, yetim-i marîzi koşturmuş?

Ben tesirin manasını anlamıyorum. Kendi müteessir olmadan başkalarını müteessir etmek, kendi ağlamadan başkalarını ağlatmak kabil mi? Kabil ise tesirin -bizce malum olan- manasını tebdil etmek lazım gelmez mi?

Vâkıâ bazı memleketlerde ölümler için ücretle tutulan nevha-gerler o kadar tesir gösteriyorlar ki rikkat-ı kalbiyelerine, tesirlerinin ciddiyetine insan inanıyor. Lakin o yalancı nâle-kârların gözüne değil, yüzüne dikkat olursa görülür ki göz her ne kadar ağlıyorsa da yüz gülüyor.

Bu hâl ispat eder ki insan istediği zaman ağlayabilir. Fakat bu ağlayış bir tesir-i hakîkinin icbarıyla değil, ya cer-i menfaat için yahut riyakârlık içindir.

Bu cihân-ı imkânda ne menfaatperestler var ki istifâde-i şahsiyesi için yalnız ağlamakla değil, sinesini çâk etmekle de iktifa edemez.

Ne riyâpîşeler var ki dakikada bin rengine girerek halkın gözünü boyamak, bu suretle menfaat-i zâtiyesini istihsal etmek için yalnız gözyaşı dökmekle değil, saçını başını yolmakla da teskîn-i tesir edemez.

Binaenaleyh ben şu itikattayım ki insan cidden müteessir olmayınca gerçekten ağlayamaz. Yüz kalbin âyînesidir. Sürur ve kederin membaı da kalptir. Kalp cerîhadâr olmayınca gözlerden kanlı yaş akmaz. Bir kâse dolmayınca taşmaz.

Tesirin en şiddetli bir derecesi de vardır ki ağlamaya katiyen mani olur. Şu hâl-i feci ise alelekser mevt ile hitâm-pezîr olur.

O ilmühaberi -tabîr-i hakîkî ile- o mersiye yazan âdem elbette nevha-ger değildir. Nevha-ger olsa kambur çocuktan yahut biçare validesinden intifa ümidinde bulunması icap ederdi.

Hâlbuki ana ile oğul o mersiye nüveysin himmetine müracaat etmiş.

Öyle ise ilmühaberci yüzü güldüğü hâlde gözü ağlayanlardan bir riyakâr imiş ki rikkat-i kalbiyesine göre âlemi ikna etmek için birkaç dakika cebr-i nefis ederek müteessir görünmüş.

İşte şiddetle müteessir olduğu demlerde insanın yaptığı muhakeme böyle sakim oluyor. Şimdi takdir ediyorum ki o sâhib-i mürüvvet şu hareketinde pek isabet etmiş. Celb-i mürüvvet için yalnız söz kâfi değildir. Hâle lüzum var. Lisan ve kalemin tebliğ edemediği tesirât ve cidâniyeyi -en belîğ bir lisan olan- lisân-ı hâl tamamıyla izah eder.

Kâlen hâlen nazar-ı şefkati celb etmek için de -en katı yürekleri müteessir edebilecek bir kuvveti haiz olan- öyle bir ilmühaberi böyle bir yetîm-i alîlin

eline vermek kifayet eder ki bu hakikatin âsâr-ı hasenesi o gün tamamıyla zuhûr etti.

Çocuk yanına terfîk olunan zât ile gitti. Vâesefâ ki onun hayâl-i hazîni pîş-i nazarımdan gitmedi. Pederinin gaybûbet-i ebedîsi alelhusus ârıza-i cismâniyesi sebebiyle hâli gibi istikbalini de zulmetler içinde gören o biçare yetimin meyus çehresini güldürecek, mahzun gönlünü sevindirecek esbabı istihsal etmek insaniyetin bizlere tayin ettiği vazîfe-i mühime. Hayfa ki bizde bu vazifeyi ifa edecek kudret yok. Biçare alîl-i pîş ü pesende ki sanduka-yı devâhîden daha büyük bir bâr-ı belâ olan hayata nefret-hân oluyor. Vakt-ı mevûdî gelmeyince o bâr-ı müzicinin altından sıyrılıp çıkmanın da ihtimali yok. Hayat denilen o bâr-ı meşâka tahammül etmek için say ve gayrete ihtiyaç var. Ârıza-yı cismâniye ise say ve gayrete mâni-i hâile oluyor.

Öyle ise dest-i suâli açsın. Sokaklarda dolaşan ehl-i hayrın merhametine sığınsın. Bir lokma ekmek dilensin. Buna da kudreti yok. Zavallı validesi şimdilik kendisine muîn olsa bile o da gittikten sonra bu biçare kambur ne yapacak?

Ben sâika-yı tesirle vakf-ı istiğrâk olduğum sırada bir refik-i basîr dedi ki:

“Ah var, o ah ki cevî-i havada, zîr ü zemînde kar-ı deryâda bulunan milyarlarla mahlûkatının bir katre kan içinde milyonlarla huveynâtın cism-i câmid meyt-i müteharrik denilebilecek mertebede alîl'ül-vücûd olan kullarının rızkını - ukûl-u beşeriyenin ihata edemeyeceği bir surette- temin buyurmuştur.

Ahlâk-ı ilâhîyesiyle tahalluk etmiş bir zıl-ı zalîli var. Her dakika aceze-i ibâdın imdadına yetişiyor. Cihân-ı insaniyeti sabah-ı haşre kadar mediha-hân mehmedet edecek derecede eltâf-ı hüdâ pesendânede bulunuyor.

Artık bu yetim-i alîlin atide nasıl temîn-i maîşet edeceğini düşünmek bizim haddimizin fevkindedir...”

İbnülemin Mahmut Kemal